

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

**טומאת אויר
כלי חרס**

- ר"ז -

נמסר בש"ק פרשת שמיני ה'תשע"א

נכתב בידי: הרב יוסף בן ארזה שליט"א
עימוד: תמנתי עיצוב גרפי

טומאת אויר כלי חרס

(ענינים מסתעפים: גדר דין 'ידות' לטומאה; טומאת כלי זכוכית; שבירת כ"ח ונתיצת תנור)

בטומאה מחודשת ד'אוייר' וממילא משמע שיצא מכלל טומאת מגע ותו ידעינן דלא שייך ביה קבלת טומאה מגבו, ואילו הרא"ש נקט כהראב"ד שטומאת אויר היא הרחבה לטומאת מגע וא"כ לא שמעינן כלל מהך קרא שייטהר כלי-חרס במגע, דאדרבה טומאת מגעו מורחבת אף לאוייר, ועל כן בעינן ילפותא מקרא אחרינא למעט גבו. [וגם הרא"ש הולך בזה לשיטתו במק"א, וכפי שיתבאר להלן]. והוסיפו הגר"א ק והגרימ"פ בשיטת הרמב"ם שלפי האמת אף תלמוד דידן יתכן שסובר כגדר הזה, אלא דלולא קרא דצמיד פתיל הו"א שטומאת אויר אינה אלא הרחבה לטומאת מגע ושפיר ייטמא כ"ח גם מגבו, ובדין צמיד פתיל לימדנו הכתוב דכלי חרס הופקע מכל וכל מטומאת מגע, וכל עיקר טומאת אויר טומאה מחודשת היא.

ואכ"ן חקירה זו נפתחה להדיא בדברי הגר"ח במקום אחר (בססניל 'בענין קומקומוס', ובאו הדברים ביתר הרחבה בגני הגר"ח קיט), דתנן (ספ"ג דכלים) גבי משפך - שאינו מקבל טומאה לפי שאין לו בית קיבול - שפקקו בזפת, רע"ק מטמא במשפך של עץ ומטהר בשל חרס. ומפירוש הר"ש נראה שהחילוק הוא מציאותי, שהזפת לא נדבק היטב בשל חרס הלכך לא חשיבא סתימה אלא במשפך של עץ. ואולם ברמב"ם (בספ"ט מהל' כלים) נראה שמפרש שהוא חילוק מהותי בין כלי חרס לכלי עץ, שכתב 'שאיין הזפת משימו כלי קיבול'. ופירש הגר"ח עפ"י לשון התוספתא שם דבשל חרס לא מהני פקיקתו מפני שאינו מינו, אבל בשל עץ מהני מפני שהוא מינו. וצ"ב מדוע הזפת נחשב מינו של עץ, וגם מהו עיקר חילוק זה שבין מינו לאינו מינו. ופירש הגר"ח דהרמב"ם אזיל לשיטתו (כלים א, יג) שכל כלי הנעשה מדבר הגדל מן העץ בכלל כלי עץ הוא [ודלא כהר"ש כלים פ"ז], וא"כ זהו באור התוספתא, שהזפת הנעשית מעץ יש לו ג"כ דין כלי עץ להיטמא במגע וחשיבא 'מינו' עם כלי עץ להצטרף עמו ביצירת הכלי, משא"כ בכלי חרס שנסתם בזפת הרי תורת כלי שבו בא בצירוף החרס והזפת, וסובר הרמב"ם שכלי הנעשה חלקו מחרס וחלקו מעץ אינו מקבל טומאה כלל, דטומאת אויר היא טומאה מחודשת בכלי חרס ואינה מתורת מגע וא"כ נמצא שבכ"ח יש רק טומאת 'אוייר' ובכלי עץ יש רק 'מגע' הלכך אין שייך שיקבל טומאה, דחלק העץ שבו אין בו טומאת אויר וחלק החרס שבו אין בו טומאת מגע. לא כן במשפך של עץ הרי שני החלקים 'עץ' ושפיר מקבל טומאת מגע".

והר"ש דפליג, פירש הגר"ח דס"ל שטומאת אויר כ"ח היא כטומאת מגע אלא שנתחדש שמגע אוירו כמגע בכלי עצמו, ועל כן הזפת משלימו לכלי דטומאת מגע שייכא בשני

א 'וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשפירו'. הנה הלכה פסוקה היא דבכלי חרס ישנם שני חילוקים בקבלת טומאתו משאר כלים, האחד שכ"ח נטמא רק מתוכו ולא מגבו משא"כ בשאר כלים שנטמאים גם מגבם, והשני שנטמא מאוירו אפילו בלא מגע ואילו שאר הכלים אינם נטמאים באוייר אלא בנגיעה ממש, וכדתנן בחולין (כד): טהור בכלי חרש (כלומר גבו) טמא בכל הכלים טהור בכל הכלים (כלומר אויר) טמא בכ"ח. ומבואר בגמרא שם דילפינן להנך שני דינים משני מקראות; 'תוכו' - אע"פ שלא נגע [כדילפינן התם מג"ש], והא דלא נטמא מגבו ילפינן מ'וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו' דבכ"ח מיירי ואם יש בו צמיד פתיל והוא באהל המת, טהרות שבתוכו לא נטמאו. וכן הביא הרא"ש בפירושו למשנה (כלים ב, א) שתי ילפותות אלו. ואולם הרמב"ם (בפיה"מ שם ובספר היד הל' כלים יג, א) הביא רק ילפותא אחת מ'תוכו' - שמיטמא מאוירו ושאינו מיטמא מגבו. ומקורו טהור בתוכו (שמיני). ויש לבאר נידון זה, אם צריך שתי ילפותות לטומאת אוירו ולמעט גבו כתלמוד דידן והרא"ש, או סגי בילפותא אחת לשתיהן, כהתוכו והרמב"ם.

ופירשו הגר"א ק (משנת ר' אהרן טהרות כט) והגרי"מ פנישטיין (חדושי הגרי"מ, בענין תוכו בכ"ח) שנחלקו בגדר טומאת אויר כ"ח, אם היא טומאה מחודשת שההימצאות באויר הכלי מטמאתו, או דלמא אין זו אלא הרחבה של טומאת מגע, שנתחדש בכ"ח שאף מגע באוירו כמגע בכלי עצמו. ותלו הדבר בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד (מטמאי משכב ומושב ה, ד) בדין אין טומאה לאברים, שלדעת הרמב"ם זב או נדה שהכניסו אצבע לאוייר כ"ח - לא נטמא הכלי, והראב"ד השיגו 'כי מאחר שאויר מטמא במגע למה אין התנור טמא' [ופירש הדין דאין מטמא לאברים באופן אחר. ורש"י (בשבת פב) פירש באופן שלישי]. והגר"ח (בספרו שם) ביאר שלהרמב"ם נאמר בדין 'תוכו' שהמטמא צריך להיות כולו באויר הכלי, ואילו להראב"ד אין זה חלות דין במטמא שצריך להימצא 'בתוכו' אלא דין הוא בכלי שנטמא מכל מה שבתוכו ואין חלות דין 'תוכו' על הדבר המטמא להצריכו שיהא כולו בתוכו. ופירשו הגר"א ק והגרימ"פ [וכן נקט שם בבאור דברי הגר"ח] ששורש מחלוקתם בחקירה האמורה; להראב"ד טומאת אויר ביסודה טומאת מגע היא כמבואר בלשונו, שחידשה תורה שגם מגע באויר הכלי חשיב מגע, ועל כן כשם שבטומאת מגע אמרינן דמגע במקצתו מגע בכלו ה"נ באויר, ואילו להרמב"ם היא טומאה מחודשת שיסודה בהימצאות הטומאה בתוך הכלי, ונתחדש שההימצאות היא רק כשהדבר כולו נמצא שם.

וא"כ הרי מובן שהולך הרמב"ם לשיטתו דמקרא ד'תוכו' ילפינן תרתי; ילפינן דמטמא מאוירו כלומר שיצא כ"ח לדון

א וילה"ע מלשון הרמב"ם שם 'אבל משפך של עץ שסתמו ה"ז כלי קיבול ומתטמא' ומסתימת דבריו משמע דכל סתימה מהניא ביה, ולא דווקא דבר המקבל טומאה, וכפי שמוכח בר"ש. ולפי מה שנתבאר בפנים בשיטת הרמב"ם מתפרשים דבריו בשופי, שדין מטמא הוא בכ"ח שקיבולו צריך להיות חרס כי זה עיקר מהותו של הכלי - קיבולו.

מיטמא במגע, ורק לענין להיטמא באויר הוא דבעינן 'תוכו' דוקא. משא"כ להרמב"ם ליכא מגע בכלי חרס כלל, אף אם אינו מגבו.

וכיו"ב מצינו (בכלים ד,ג) בכלי חרס שנשבר מקצתו ויש בו חידודין בשפתו, שלפירוש הר"ש והרא"ש אם זית יכול לצאת דרך שם, אותן חידודים אינם מיטמאין באוירן ומ"מ אם טומאה נגע בהם - נטמא הכלי. הרי דוגמא נוספת שגם בדליכא דין 'תוך' מ"מ נטמא הכלי במגע כל שאינו בכלל 'גבו'. ואילו הרמב"ם שם מפרש בענין אחר, דלשיטתו הרי לא ס"ל ענין ממוצע זה, דכל דלא מיטמא באוירו אינו מיטמא כלל, דלית ליה טומאת מגע בכ"ח כלל.

והגרא"ק הוסיף עוד שתי משניות שנחלקו כיו"ב; חבית חרס שנשברה ודבק ממנה חרסים או שהביא חרסים ממקום אחר וטפלן בגללים - אם היה בה חרס המחזיק רביעית נשאר בו דין כ"ח (כלים ג,ד), ולדעת הר"ש והרא"ש במקום השברים המחברים איכא טומאת מגע אבל לא באויר שכנגדם - הרי שאף דבר שאינו 'תוך' גמור מ"מ כל שהוא נטפל לחלק הפנימי ואינו בכלל גבו, לא נתמעט מטומאת מגע. וכיו"ב מצינו (שם ה,ו) בתנור [שדינו ככלי חרס ככתוב, וע"ע להלן] שמלאו בעפר עד חציו, שלפירוש הר"ש והרא"ש אם יש שרץ בתוך העפר - לא נטמא התנור, ואולם אם השרץ נוגע בדפנות התנור - נטמא. הרי שמילוי העפר מפקיע שם 'תוכו' ומ"מ אין אותו מקום בכלל 'גבו' אלא טפל לחלק הפנימי הלכך מטמא במגע. ואילו הרמב"ם מפרש משניות אלו באופן אחר, ומתאים לשיטתו דליכא טומאת מגע בכ"ח כלל.

ב ויש להוסיף גרגר אחד לפי מהלך זה. דהנה בר"ש וברא"ש לענין חבית שנשברה (ג,ד) ולענין גסטרא שיש בה חידודי (ד,ג) הנ"ל, הוסיפו שנטמא אותו מקום במגע מפני שהוא כידות הכלים, דאתרבי בתו"כ מדכתיב 'טמאים יהיו לכם' שידות האכלים או הכלים מועילים להביא את הטומאה אל הכלי והאוכל או להוציא טומאה מהם לאחרים, וגם כלי חרס נתרבה לדין ידות. והנה דעת התוס' (בחולין כד בכורות לח נדה כו) שבכלי חרס מהניא 'יד' רק לטמא אחרים אבל לא להביא טומאה לכלי דהא לא עדיפא ה'יד' מגבו של הכלי דלא מקבל טומאה [משא"כ לטמא אחרים דגב הכלי מטמא - כן הסכימו הראשונים דלא כדעת רשב"ם (בתוס' שבועות לח ובסו"ס ראב"ן)]. והרשב"א (בחולין קיח) הביא בשם התוס' דיד מהניא אף לקבל טומאה, והסכים עמם (והביאו המשל"מ פ"ז מכלים), וכתב הרשב"א דגזה"כ היא. וגדר הדין פירשו הגרא"ק והגרי"מ פ"עפ"י החקירה הנ"ל, שאם טומאת אויר טומאה מחודשת היא, אין מקום לקבלת טומאה ע"י ידות שאינו שייך לאויר, ואולם אם טומאת אויר בעיקרה טומאת מגע היא יש מקום לומר שגזה"כ שיד הכלי המשמש גם את אוירו מקבל טומאת מגע דאין לה דין גבו, וככל האופנים הממוצעים הנ"ל. וביארו שזה תואם בשיטת הרמב"ם, שהרי דייק המל"מ שם מדבריו שאין ידות בכ"ח להביא את הטומאה - ומובן לשיטתו שאין לכ"ח טומאת מגע כלל. וא"כ לכאורה דברי הר"ש

החלקים². [ויש מקום לומר דהר"ש לשיטתיה (בפ"ז) דזפת אין דינה כעץ, ולשיטתיה על כרחך שסתימה מדבר שאינו מק"ט גם כן מהניא להשלים הכלי]. הרי נראה בפשוטו שאמנם גם כוונת הגר"ח בספרו הוא כפי דבריו בשיטת הרמב"ם דטומאת 'תוכו' טומאה מחודשת משום ההימצאות באויר ולא משום מגע, וכפי שפירש הגרי"מ פ.

והנה מדברי הגר"ח בספרו עולה דין נוסף, דלהרמב"ם אין לכלי חרס טומאת מגע כלל ואפילו מתוכו, בגוונא דלא ייטמא משום אוירו; שפירש שם הגר"ח אליבא דהרמב"ם מה דאמרין בב"ק (כה:): שפכים קטנים אינם נטמאים בזב, ופרש"י ותוס' מפני שאינו יכול להכניס אצבעו פנימה, ואעפ"י שיכול להכניס שער, חדשו רש"י (שם) ותוס' (בשבת פב:): דכל שאינו יכול להיטמא מבשר אינו נטמא משער שנתרבה מבשר. ודין זה מחודש בתרתי; ללמוד ילפותא שאינה בדרוז"ל שכל שאינו בבשר אינו בשער, ועוד זאת, שאף שחסרון מציאותי - שאין האצבע נכנסת בפך קטן - נחשב שאינו מקבל טומאה מבשרו. אכן בדעת הרמב"ם פירש הגר"ח שאין צורך בחידושים אלו, דאזיל הרמב"ם לשיטתו שזב אינו מטמא לאברים כנ"ל, הלכך לא שייך בפכים קטנים טומאת זב שהרי אינו יכול ליכנס כולו אל תוכם. אכן לכאורה אין מובן, סו"ס יכול הוא להכניס אצבע או שער ולגעת בכ"ח מתוכו והלא במגע ודאי מטמא הוא לאברים, דמגע מקצתו הוא מגע בכלו - ומבואר שנקט הגר"ח דכלי חרס להרמב"ם מופקע מתורת מגע של כל הכלים, הלכך גם אם יגע הזב באצבעו בכלי עצמו מתוכו - לא יטמא. והרי עולים הדברים היטב עם דברי הגר"ח הנ"ל (בסנטסיל) בענין משפך שסתמו, דאי נימא דאיכא 'טומאת מגע' בתוכו, הלא בדין היה שהזפת יצטרף עם החרס לקבלת טומאה, דהא בתרוויהו איכא טומאת מגע.

ובגר"ח (בסנטסיל שם) הביא עוד להוכיח משני מקומות שהר"ש והרמב"ם אזלו לשיטתייהו בחקירה זו; דהנה שיטת הר"ש בפירושו למשנת כלים (ב,א) כפי שביארו היטב המשל"מ (כלים א,יג), שכלי חרס מקבל טומאה מאחוריו, כלומר בחקק השקוע הנמצא בבסיסו [כדרך שעושים בגביעי כסף. רש"י שבת טז ור"ש], אך דוקא אם נגעה בו הטומאה במקום חקק אזי נטמא מדאוריתא, אבל לא באויר החקק דאין זה 'תוך' גמור, וכן פירש הרא"ש שם [ומשמע שטומאת אחוריים לשיטתם היא מדאוריתא כמו שהוכיח הגרא"ק, דלא כמהרש"א בתוס' שם]. ואילו הרמב"ם מפרש המשנה באופן אחר. הרי מבואר דלר"ש ורא"ש איכא טומאת מגע אף במקום דלא חשיב 'תוכו' - דהא לא מטמא שם מאוירו כיון שאינו עיקר תוכו של הכלי - ואעפ"י כ מיטמא במגע משום דבכלל 'גבו' נמי לא הוי. והיינו טעמא דלשיטתם הרי לא הופקע כלי חרס מטומאת מגע אלא דאיכא מיעוט מסוים מגבו, הלכך במקום שאינו תוכו ואינו גבו שפיר

² וילה"ע מהר"ש כלים ב,א שנקט הדרשה ד'תוכו' למעט טומאת גבו, כהרמב"ם. אכן בר"ש כת"י של ר"ב אשכנזי הביא את שתי הדרשות. ובתו"י השוה דברי התו"כ לתלמוד דידן, דדרשת התו"כ אסמכתא בעלמא היא דהא כבר ילפינן מהך קרא אויר, וא"כ י"ל שאף הרמב"ם והר"ש נקטו דרשה זו הפשוטה הגם שעיקר הדין ידעינן מצ"פ, וכדמצינו כן ברמב"ם בהרבה מקומות (ע' למשל ברמב"ם תמידין ב,ב ובלח"מ; פסוה"מ ב,ב ובכס"מ; יבום ו,ט ומ"מ, ועוד) וכפי שדרך הגמרא כן בכ"מ כמו שכתבו הראשונים.

והרא"ש יתפרשו גם כן לשיטתם במה שכתבו שאותם מקומות השבר נטמאים כדין ידות, דס"ל דאיכא טומאת מגע בכ"ח.

אך מה נעשה שמפורש בר"ש וברא"ש (ה,ב) כשיטת התוס' בכל מקום דלא מהני יד בכ"ח להביא את הטומאה. ואמנם אין מזה קושיא על עיקר המהלך שנתבאר בשיטתם, די"ל שסוברים שהיד לא עדיפא מגבו [שהרי גם הגב גופא משמש את האויר ואעפ"כ אינו מק"ט, והוא הדין ליד הכלי], שלא כהחודדים והשברים המדובקים שהם בחלקו הפנימי של הכלי. אך מ"מ צריך באור מהו שכתבו שאותם מקומות נחשבים כיד' והלא לשיטתם היד אינה מועילה להביא טומאה ואילו אותם מקומות מקבלים טומאה.

אך באור הדבר עפ"י חקירת רבותינו האחרונים בגדר דין ידות בטומאה, האם נתחדש שהיד נבחנת כחלק מהאוכל או הכלי או דלמא לא מהניא אלא להעביר הטומאה מכאן לכאן (ע' מקדש דוד טהרות מב,א; חזון יחזקאל בחדושי חולין קיח וקה"י טהרות). ולענין ידות האכלים העמידו נידון זה בפלוגתת הראשונים אם היד עצמה מקבלת טומאה (כן דעת הרמב"ם) או היד עצמה טהורה (ר"ש). ולענין ידות הכלים מפורש ברמב"ם (יו,א כ,א) שהיד היא כחלק מהכלי, וכתב בחזו"י שאף הר"ש מודה בכלים לגדר זה, ומוטעם הדבר בסברא, דשאני מאוכל שהיד עצמו אינה ראויה לאכילה, משא"כ בכלים שאף היד משמשת ככלי עצמו [והוכיח שם חילוק זה מדין טבילה שצריך לטבול הכלי עם ידו דוקא, ובקה"י פקפק בהוכחה זו]. ולפי זה מובן מה שכתבו הר"ש והרא"ש שהחידודי והשברים המדובקים נחשבים כידות, ואין כוונתם שדיניהם שוים אלא כלומר כמו שמצינו ביד שהטפל אל הכלי מקבל שם הכלי עצמו [ומ"מ אין לו דין 'תוך' שהרי הוא בגב הכלי ונטפל רק אל גבו] הכי נמי אותם מקומות הנטפלים אל תוך הכלי מקבלים את דין התוך להיטמא במגע. [ומ"מ לא מהניא טפלותם להחשיב אוירם כאויר הכלי, דלענין שייחשב שהדבר נמצא באויר הכלי בעינין לעיקר תוכו וקיבולו].³

ג אלא שיש קושי גדול בדברי הרמב"ם לפי מהלך זה, שהרי בדבריו הנ"ל (משכב ומושב ה,ד) לענין זב שהכניס ידו או רגלו לאויר כלי חרס הרי זה טהור, נימק' 'הואיל ולא נגע בו מתוכו ולא הנידו' - משמע להדיא שאם יגע בו מתוכו יטמא. הרי דלא הופקע כ"ח מט' מגע אף במקום דליכא ט' אויר. והגרימ"פ נדחק לפרש בכוונתו שזהו דבר אחר, כלומר לא נגע בו והסיטו, דאין כאן טומאת היסט. והגרא"ק חידש שהוא דין מסוים בזב שמתמא במגע ולא בשאר דברים. אכן פשטות הדברים מורים - וכן נקטו הגרי"ז (בכורות לו) והקה"י (טהרות) בכוונת הרמב"ם - שאם יגע הזב מתוכו יטמא את הכלי הגם דליכא טומאת אויר, ודלא כמו שנתבאר.

אכן אין זה סותר לעיקר הדברים, דלעולם איכא למימר בשיטת הרמב"ם דטומאת אויר היא טומאה מחודשת שלכן אין זב

ונדה מטמאים לאברים, ודלא כטענת הראב"ד, ואולם מ"מ מוכח שאף להרמב"ם איכא טומאת מגע בכ"ח מלבד טומאת אויר, שלכך הגם שנתמעטו אברים מטומאת אויר לא נתמעטו ממגע, ואפשר לומר דס"ל להרמב"ם דטומאת מגע בכ"ח נלמדה מכלי שטף, וע' בגרימ"פ שם. או כלך לדרך זו, שסובר הרמב"ם לגמרי כהראב"ד שטומאת אויר כטומאת מגע, רק ס"ל שדין הוא בגדר 'אויר' שצריך שכל הדבר המטמא יהיה נמצא בתוך האויר, משא"כ במגע סגי אף באבר אחד. ומה שמבואר בב"ק דפכים קטנים בזב אינם מק"ט [והלא לפי המבואר עתה אכתי יכול להכניס אצבע או שער וליגע בתוכו] - אכן הרמב"ם פירש (בפיה"מ כלים כד,י) דמיירי בטומאת מדרס ולא בטומאת מגע, וגם משמע שנקט כהגאונים (שהביא הרשב"א בב"ק כה) דמיירי בכלי עץ ולא בכ"ח. וא"כ מכל זה אכתי אין קושי בשיטת הרמב"ם. וכן ממה שלא פירש כל המשניות דלעיל כהר"ש והרא"ש, אין ראיה דפליג על עיקר דבריהם וי"ל שמודה דשייכא טומאת מגע בכ"ח, כל דלא הוי בכלל 'גבו'. [ואמנם לפי המהלך שיתבאר להלן יבואר היטב דאכן פליגי בזה הרמב"ם עם הר"ש והרא"ש לשיטתם].

אלא דאכתי פש גבן לבאר בשיטת הרמב"ם אמאי סגי בילפותא אחת ד'תוכו' לטומאת אויר ולמעט קבלת טומאה מגבו, והלא נתבאר דאיכא טומאת מגע גם במה שאינו בכלל אוירו, ועל כרחק דמיעוט גבו הוא דין בפני עצמו למעט טומאת מגע בגבו, והיאך נלמדו שני הדינים מחד קרא. וביותר קשה מדברי הרמב"ם הנ"ל לענין משפך דמשמע בפשוטו [כפי שדייק הגר"ח] שחרס ועץ אינם מצטרפים לקבלת טומאה מפני שהן טומאות חלוקות והטמא בזה טהור בזה, והלא לפי הנראה עתה משמע שאף בכלי חרס איכא טומאת מגע להרמב"ם וא"כ הלא שוים הם כלי חרס וכלי עץ בטומאה זו.

עוד צ"ב, דהנה נחלקו הרמב"ם והראב"ד (כלים יג,ה) בכלי חרס שכפאו על הטומאה, דלהרמב"ם הכלי נטמא מילפותא מיוחדת ד'תוכו אפילו אהלים', והראב"ד השיג דא"צ ילפותא שהרי הטומאה באוירו ומה טעם לא יטמא. ויש לבאר במאי פליגי. והג"ר זלמן אוסובסקי [מגדולי כולל קובנא] פירש (נדפס בקובץ 'בית ישראל', קונטרס בענין כלי חרס) עפ"י מה שביאר גם הוא פלוגתת הרמב"ם והראב"ד באברים שנחלקו בחקירה הנ"ל אם טומאת אויר טומאה מחודשת היא מיסודה או כטומאת מגע, ופירש דהראב"ד לשיטתו שהיא כמגע הלכך אין הפרש אם הכלי מונח ישר או הפוך, סו"ס הטומאה נוגעת באוירו, ואילו להרמב"ם שזו טומאה מחודשת הרי כיון שהכלי הפוך ס"ד דלא יטמא. ואכן באורו בשיטת הראב"ד מובן, אבל שיטת הרמב"ם אכתי צריכה באור, מה חילוק יש באופן העמדת הכלי סו"ס הטומאה נמצאת באוירו.

והנראה בשיטת הרמב"ם, בהקדם יסוד הגרימ"פ שם, דהנה תנן (כלים ב,ז) טבלה שהיא מלאה קערות, כלומר כלי גדול שבתוכו כמה בתי קיבול חלוקים, אם נטמאה הקערה האחת

³ לכא"י"ל כפשוטו שאותן חידודי דין יד' להם אלא שהיא יד שבתוך הכלי הלכך מק"ט, ורק ביד שמגבו כתבו הר"ש והרא"ש דאין מק"ט. וא"כ אף אם נאמר שהיד עצמו אינה חלק מהכלי אלא מעבירה טומאה, יש לחלק בין יד הגב ליד התוך, וכדמשמע חילוק זה בתירוץ השני ברמב"ם חולין קיח המובא בפנים בסוף הדברים.

והוסיף הגרימ"פ לפי"ז ליתן טעם בתירוץ אחד בתוס' בשבת (טז) לענין טומאת אחריים בכ"ח, שאם נטמא הכלי במקום החקק, במגע או באויר, רק החקק נטמא ולא עיקר הכלי. ופירש משום שהחקק אינו עיקר התוך המשמש את הכלי אלא נגרר וטפל, הלכך אעפ"י שמקבל טומאה בעצמו דסו"ס חשיב 'תוך' ו'אויר' אבל אין כל הכלי נטמא מחמתו, שהרי החקק מהוה 'תוך' בפני עצמו. וכיו"ב יש לפרש לפי דרך הגרימ"פ שיטת הראב"ן (נו) המחודשת, שכלי חרס שנגע בטומאה מגבו - גבו טמא ורק תוכו לא נטמא [ומתפרשת השוואת הגמרא טומאת משקין לכלי חרס כפשוטה ממש, שגבו דכ"ח חלוק מתוכו לענין חלות הטומאה גופא]. ואם כי שיטה יחידה היא זו, ואף נכדו הראב"ה (ה"א קעז) נחלק עליה, מ"מ חזינן בראב"ן את עיקר הסברא שתורת הכלי-חרס גופא חלוקה בין תוכו לברו, ולא רק בדרך קבלת הטומאה.

ועוד הטעים הגרימ"פ בזה את שיטת הר"י בתוס' שבת שם שהחקק עצמו אינו מק"ט במגע או באויר, אבל כשהכלי קיבל טומאה מתוכו גם האחריים מטמאים אחרים אף באויר [כך גרס במשנה 'מטמאין מאחוריהן' כלומר מטמאים אחרים] - הרי שיש לאותו אויר שבאחריים שם כלי ו'תוך' להוציא את הטומאה באוירו הגם שאינו מקבל טומאה שם, והיינו משום שהחקק הוא חלק הטפל אל הכלי ואין מקבל טומאה אלא עיקר הכלי דהיינו תוכו.

ובזה ביאר הגרימ"פ דברי רש"י בובחים (ג) דלר' אליעזר כלי חרס שחילקו במחיצה ויש טומאה בצד אחד ואוכלין בצד שני - לא נטמאו. ותימא מה שייך כאן חלוקת מחיצה והלא הכלי כולו טמא והאוכל מקבל טומאה מהכלי, לא מהשרץ [שעל כן האוכלים והמשקים הנם שני לטומאה ולא ראשון, דהשרץ מטמא את הכלי והכלי את האוכל, כדתנן פ"ח דכלים וכדאיתא בפסחים כ וברש"י שמיני], וא"כ לא דמי לאהל המת כשיש מחיצה המפסקת, דהתם המת הוא המטמא באהל והמחיצה מועילה לחצוץ בפני הטומאה מלעבור, או גם משום שהמחיצה מחלקת האהלים ושוב אינו באהל אחד עם המת, כדברי הגר"ח (טומאת מת כ), וכן הוא בלשונות רש"י בובחים שם, משא"כ הכא כיון שהכלי טמא מדוע לא יטמא את האוכלין שבתוכו [ואמנם הגרי"ז פירש שלכך נטו התוס' מפרש"י שם, ומ"מ דעת רש"י צ"ב]. ופירש הגרימ"פ שחלוקת המחיצה את התוכות משויא להו כשני כלים, שהרי בכ"ח עיקר הכלי הוא התוך, וא"כ מובן מה שהשוו בגמרא שם מחיצה באהלים למחיצה בכלי חרס.

ובזה יש ליישב עוד מה שהקשו אחרונים מהא דמבואר בב"ב (כ) שגבו של כלי חרס חוצץ בפני הטומאה, כאשר הכלי מונח בחלון שבאהל המת וגב הכלי כלפי המת. והקשו הגרא"ז (שם) וקה"י (סוכה) הלא דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה גם אם לא נטמא עתה בפועל, וא"כ נהי שעכשיו אין הגב מקבל טומאה מהמת בפועל אבל הלא גב כלי חרס הוא דבר המקבל טומאה, דהא כשקיבל טומאה מתוכו גם גבו טמא. אכן לפי המבואר לא קשה דגב כלי חרס מצד עצמו אין בו תורת קבלת טומאה ורק כשהתוך נטמא נטמא גם הוא בגרירה וטפילות, ושפיר חשיב דבר שאינו מקבל טומאה.

אזי בכלי חרס המיטמא מתוכו ולא מגבו - אותה קערה טמאה והשאר טהורות, ובכלי שטף - כולן טמאות. וצ"ב דאי חשבינן כל קערה ככלי בפני עצמו שלכן בכ"ח לא נטמאו שאר הקערות מאחר והטומאה נוגעת ב'גביהן', א"כ אמאי בכלי עץ כולן טמאות, הלא אותה קערה והסמוכה לה [שהטומאה נוגעת בגבה] הם ראשון לטומאה והשאר יהיו טהורות. ואם הכל נידון ככלי אחד אמאי בכ"ח אין כולן טמאות [וכבר עמדו בזה החזו"א והגרא"ו בקובץ הערות יט ובקה"י טהרות]. ופירש הגרימ"פ עפ"י הרא"ש שכתב שבכלי חרס המיטמא מתוכו נחשבות הקערות ככלים חלוקים, משא"כ בכלי עץ דמיטמא גם מגבו חשיב הכל ככלי אחד, ואין מובן מה כוונתו בזה, מדוע הגדרת הכלי נחלקת בין כלי חרס לכלי עץ. ומזה מוכח דדין 'תוכו' האמור בכ"ח אין עניינו אופן קבלת הטומאה בלבד אלא נאמר בזה דין נוסף בתורת 'כלי' דכ"ח, שעיקר הכלי-חרס הוא תוכו ואילו לגבו אין תורת כלי בעצם. ומשום הכי בכלי חרס כל קערה שבטבלה נידונה ככלי בפני עצמו מפני שהקערות הם תוכות חלוקים והרי ה'תוך' בכ"ח הוא עיקר צורת ותואר הכלי. משא"כ בכלי שטף, תוכם וגבם כאחד מהוה את הכלי הלכך חילוק התוכות אינו מחלק את הכלי.

והוכיח כן מדעת הרשב"ם (המובאת בתוס' בכורות לח) שכלי חרס אינו מטמא אחרים מגבו - הרי שלשיטתו הגב לא נטמא כלל ומוכה שגב כ"ח אינו נידון כחלק הכלי לענין הטומאה. ואף לכל שאר הראשונים דפליגי, י"ל שאינם חולקים בעיקר היסוד, אלא דלדידהו הגב נגרר ונטפל אחר התוך להיטמא, וכלשון הגמרא שם 'נטמא תוכו נטמא גבו', כלומר מתוך שנטמא תוכו נטמא גם הגב הנטפל אליו, משא"כ בשאר כלים הטומאה מעיקרא חלה על גבו כתוכו, ולא משום טפלות וגרירה, שהרי לא מצינו לשון כזו בשאר כלים, נטמא תוכם נטמא גבם, דהכל אחד ומגע בתוך הוא מגע בגב.

ובזה פירש דברי הגמרא שם דעשו חכמים הכירא בטומאת כלים שע"י משקין [שמן התורה אין כלי נטמא אלא מאב הטומאה, ורבנן גזרו שמשקים מטמאים אוכלים משום משקה זב וזבה. ע' פסחים כ ושבת יד ורש"י שמיני] שאם נגעו המשקין בתוך הכלי - נטמא תוכו וגבו, אבל אם נגעו בגבו - נטמא גבו ולא נטמא תוכו, ואמרו בגמרא שהמקור לחילוק כזה הוא בכ"ח שמיטמא מתוכו ולא מגבו. ולכאורה אין מובנת ההשוואה, הלא בכ"ח החילוק הוא באופן קבלת הטומאה בלבד, ומגבו אינו נטמא כלל, ואיך למדו משם חילוק בכלי לענין הטומאה עצמה דבנטמא גבו לא נטמא תוכו - אך לפי האמור ניחא, שאף בכ"ח אמרה תורה שעיקר תורת 'כלי' שבו הוא תוכו ולא גבו, נמצא שחלוק תוכו מגבו בעיקר שם 'כלי' לענין קבלת טומאה, ושפיר יש ללמוד מהתם לחלק בטומאת משקין דרבנן דנטמא גבו לא נטמא תוכו.

ד היה מקום לתרוץ בזה משמעות דברי רש"י בובחים ג. דהא דכלי שטף שבתוך כלי חרס מציל, הוא מפני שהכלי הפנימי לא נטמא. והתוס' הקשו הלא אף אם השרץ מונח בתוך כ"ח שבתוך כ"ח אחר, מציל הכלי הפנימי דלא ליטמאו אוכלין שבחיצונו, הגם שהכלי הפנימי טמא. אכן אם נימא שיסבור רש"י כהרשב"ם ניחא, דגב הכלי הפנימי אינו טמא ולכן הוא מציל. ואולם רש"י עצמו בנדה (כו סע"א) נקט עפ"י התור"כ שנטמא גבו.

'קִיבּוּל' הטומאה בבית קיבולו ואוירו. ונמצא מעתה ששתי הפלוגות שבין הרמב"ם להר"ש וסיעתו, הן מיניה וביה לשיטתם, דלר"ש גדר החפצא הכללי בכ"ח אינו שונה משאר כלים וגם באופן קבלת הטומאה אין טומאת אויר אלא הרחבה גרידא של טומאת מגע שבכל הכלים, ואילו להרמב"ם גדר הכלי בכ"ח שונה משאר כלים דהוא הצורה דבית קיבולו וממילא התחדש בו אופן קבלת טומאה מחודש באוירו ע"י 'קִיבּוּל' הטומאה.

וברור לפי"ז מה שנמנע הרמב"ם מלפרש כל הנך משניות כהר"ש והרא"ש שפירשו שיש מקומות שאינם בכלל 'תוכו' ואעפ"כ מקבלים טומאה, דלהרמב"ם לשיטתו כל עיקר צורת הכלי הוא תוכו ובית קיבולו ולא שייך קבלת טומאה במקום שאינו 'תוכו'. ורק הר"ש והרא"ש לשיטתם דגדר הכלי אינו ב'תוכו' דוקא, שפיר סבירא להו דאיכא טומאת מגע בכ"ח גם במקום שאינו 'תוכו' ובלבד שאינו גבו.

ומובן א"כ דס"ל להרמב"ם דלולא ילפותא לא היה כלי כפוי מקבל טומאה, דהא לשיטתו ענין טומאת אויר היא מכח 'קִיבּוּל' הטומאה ע"י הכ"ח, וא"כ לולא ילפותא הו"א דדוקא ע"י 'קִיבּוּל' המטמא כדרך קיבול נטמא הכלי אבל כשהוא הפוך אינו 'מקבל' את הטומאה וחסר בעיקר דרך ואופן ה'קִיבּוּל'.

ויובן מעתה באופן אחר לפי שיטת הרמב"ם החילוק בין משפך חרס דלא מהניא ליה סתימת זפת למשפך עץ דמהניא [דהגר"ח פירש מפני שדרך קבלת טומאת כ"ח שונה מעץ שזה באויר וזה במגע. ועל כך הקשינו מלשון הרמב"ם דאף בכ"ח איכא טומאת מגע] - מפני שעיקר שם הכלי חלוק; דבכ"ח הכלי הוא הבית-קיבול שלו והצורה היא הכלי, ואילו בכלי עץ עיקרו גוף הכלי וחומר, הלכך זפת שנידונית כעץ אינה מצטרפת עם כלי חרס שהרי הגדרת הכלי חלוקה ביסודה בין כלי חרס לכלי עץ ואין שייך בהם צירוף.

ד) ויש לבאר בזה פלוגת הרמב"ם והראב"ד לשיטתם בדין כלי זכוכית, דאיתא בגמרא (שבת טז:) דגזרו עליהם טומאה ככ"ח ואעפ"כ נטמאים הם מגבם, ופירש רב אשי טעמא 'הואיל ונראה תוכו כברו' [וי"ג: 'מברו']. ופרש"י שאפשר לראות את התוך מבחוץ, לכך נטמא גם מגבו כבתוכו. והנה הרמב"ם כתב (כלים א,ה, וכ"ה בפיה"מ ב,א) ש'מפני שתוכן נראה כברן לא גזרו עליהן שיטמאו מאוירן אלא עד שתגע הטומאה בהן' [כן היא שיטת הרמב"ם והראב"ד שאין כלי זכוכית מיטמאין מאוירן, ודלא כהתוס' בשבת טז]. והראב"ד השיגו שאין זה טעם לכך שלא יטמא מאוירן, רק טעם לכך שנטמא מגבו. ואמנם דברי הרמב"ם צ"ב. אך להאמור א"ש לשיטתם, דלהראב"ד דין 'תוכו' נאמר רק כלפי דרך קבלת הטומאה, והתמעט עוד מילפותא דאינו מיטמא מגבו, וכשנראה תוכו מבחוץ אין עליו שם 'גב' הלכך נטמא גבו, ואולם להרמב"ם ד'תוכו' מלמד שבכ"ח התוך הוא עיקר הכלי

והנה הרמב"ם מפרש הגמרא בזבחים הנ"ל כרש"י (כלים יד,ו), והרי מבואר שגם דעת הרמב"ם כיסוד זה, דעיקר שם הכלי-חרס הוא תוכו. ויש לחדד הדברים ולהטעמים ביתר נופך ברמב"ם לשיטתו, דהנה הרע"ב (כלים ב,א) כתב שכלי חרס צריך 'תוך' אבל אין צריך 'בית קיבול' [שעל כן לא נקטו במשנה כלי חרס בהדי כלי עץ שפשוטיהם טהורים]. ותמהו האחרונים (רש"ש, תפא"י) ממשניות מפורשות בכלים שכ"ח שאין לו בית קיבול כגון משפך שהוא מפולש אינו מקבל טומאה. אכן מקור דברי הרע"ב בפירוש הר"ש בכת"י הר"ב אשכנזי (שיצא לאור לאחרונה במשניות טהרות מהדו' וגשל), וכן מובא בשמו בריטב"א שבת (טז) וכ"ה בתו"י שם. וביאר בחזו"א (כלים ד,ז) בכוונת הרע"ב דודאי כ"ח צריך בית קיבול אך אין צריך שיהא אותו בית קיבול מגוף הכלי עצמו אלא מהני דמקבל בצירוף דבר אחר, וכמו שהוכיח הר"ש דין זה מתנור המקבל טומאה הגם שהוא בצירוף קרקעו שהיא קרקע עולם - חזינן דעיקר הכ"ח דיו ב'תוך' אלא שצריך שיוכל לקבל דברים, ולא אכפת לן אם אפשרות קבלתו היא בצירוף דבר אחר שאינו מגוף הכלי.

ואולם בדעת הרמב"ם (בפיה"מ כלים ב,א וביד החזקה יח,א) דייקו האחרונים (רש"ש, תפא"י) שכ"ח צריך שיהא בית קיבולו מגוף הכלי. ויש לפרש שורש פלוגת הרמב"ם עם הר"ש והתו"י, דלהר"ש דין 'תוכו' בכ"ח נאמר רק בדרך ואופן קבלת הטומאה אבל אינו מגדיר את הכלי, וס"ל להר"ש דכל מידי דלא הוקש לשק ככלי עץ, לא בעי בית קיבול מעצם הכלי, ואילו להרמב"ם התוך בכ"ח הוא עיקר הכלי כאמור, ונקט דבכ"ח עיקר הכלי הוא בקיבולו, דהצורה היא עיקר הכלי, שהרי מצד חומר הוא פשוט ונפסד וככלי אדמה, וכל חשיבותו הוא מצד צורת בית קיבולו ולא מצד החומר שבו, הלכך הבית-קיבול שלו צריך להיות מעצם הכלי. [ואזיל הר"ש לשיטתו (כלים יא,א) דהא דפשוטי כלי מתכות מקבלים טומאה הוא סברא פשוטה וא"צ קרא, דהא לא הוקשו לשק, וא"כ ה"ה לכלי חרס. ואולם הרמב"ם (פיה"מ שם, וביד החזקה כלים א,ט) הביא מקור לפשוטי כלי מתכות].

ומעתה מיושבות כל הקושיות הנ"ל בשיטת הרמב"ם, דמוכן היאך ממעטינן מ'תוכו' גם מה שאינו מקבל טומאה מגבו [הגם דהא דילפינן מהך קרא טומאת אויר הוא בנוסף על טומאת מגע אף במקום דליכא אויר כגון באברים כנ"ל], כי 'תוכו' שנאמר בכלי-חרס מלמד שהוא עיקר הכלי, ועל כן מקבל הוא טומאה דוקא מתוכו, בין במגע בין באויר, ומהאי טעמא גופא אינו מיטמא מגבו, דגב הכלי אינו אלא נגרר וטפל אל התוך.

ויש להאיר הדברים בתוספת נופך, דלשיטת הרמב"ם הא דטומאת אויר היא טומאה מחודשת בפנ"ע ואינה הרחבת טומאת מגע [כמו שנתבאר לעיל דהיינו טעמא דס"ל דאין הזב מטמא לאברים באויר], שורש ענינה הוא דקבלת הטומאה באויר כ"ח היא מכח 'קִיבּוּל' הטומאה, דמתוך שהתחדש בכ"ח - בשונה משאר כלים - דעיקר החפצא הכלי הוא 'קִיבּוּלו', התחדש גם שדרך קבלת הטומאה בו - שלא כשאר כלים - היא גם ע"י

ה וטמא היינו טעמא דנתמעטה הכנסת אבר לכלי אינה מטמאת, דלא חשיב שהכלי מקבל את הזב [וא"ש היטב לפמש"כ בוכרי"י (נא,ה) שה"ה לכל טומאות שבאדם חי. אך ע' בחדושי הגר"ח משכב ומושב ח,ד]. אך לפי"ז צ"ע אמאי כשנוגע הזב מתוכו טמא, הלא ס"ס אין כאן קבלת התוך.

הגם שהוא מחובר לקרקע, והרי הקרקע נחשבת כחלק מתבנית התנור ומצורתו, משא"כ כלי חרס לא מהני דבר אחר שאינו מגוף הכלי לעשות לו בית קיבול.

והר"ש אזיל לשיטתו, דבתוס' ב"ב (סה.) הביאו בשמו שהתנור נידון כתלוש וכדבר המיטלטל הגם שמחובר הוא לקרקע, מדמקבל טומאה. ובקוב"ש הקשה הלא גזרת הכתוב שתנור מקבל טומאה אע"פ שהוא מחובר וכמו שכתב הרמב"ם. אכן מבואר שהר"ש לשיטתו שטומאת תנור היא היא טומאת כלי חרס אלא שהחשיבה תורה את חיבורו כמי שאינו לידון ככלי תלוש ומקבל תורה כ'כלי חרס' דאין שמם עליהם אלא בתלוש [וע' בהגר"ח (סנטסיל בענין חקקו ולבסוף קבעו) שייסד דמחובר אינו מק"ט גם משום שאין תורת קבלת טומאה במחובר לקרקע וגם מפני שהחיבור מפקיע שם 'כלי ממנו'].

וי"ש לראות דהרמב"ם אזיל בזה עוד לשיטתו בדין שבירת כלי חרס ונתיצת תנור [והארכנו בענין זה במקום אחר], דהנה המפרשים עמדו על שינוי לשונות הכתוב 'וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשברו וגו' תנור וכירים יתץ וגו' - מדוע נקט בכלי חרס לשון נתיצה ובתנור לשון שבירה. [יש אומרים ששבירה במטלטלין ונתיצה בבנין המחובר לקרקע כגון תנור וכירים המחוברים - ערש"י שבת קכה. רמב"ן בפירוש התורה¹]. ויש לעמוד על דקדוק נוסף: מדוע בשאר כלי חרס הפעולה מתייחסת למעשה האדם, 'תשברו', ואילו בתנור וכירים כתיב 'יתץ' - יש במשמע יותץ מאליו.

אך כבר דנו האחרונים אם שבירת כלי חרס חשיבא כמעשה טהרה או דיסוד הדין מאחר ופקע מיניה שם כלי (ע' קוב"ש פסחים לג ומשנת ר' אהרן ועוד). ותלו חקירה זו בפלוגתת רש"י ותוס' אי בעינן שבירה כזאת שאין בשברים כשיעור קבלת טומאה. והראנו בשיטת הרמב"ם שאעפ"י שיש בשברים כדי לקבל טומאה - נטהר בשבירה (כן למד המשנה-למלך כלים כגיא מדיוקי לשונות הרמב"ם), דס"ל דהוי מעשה טהרה. וכסברא זו יש להוכיח משיטת רבנו משולם המופלאה (מובאת בתוס' שאנץ ובמאירי סוטה כט), שאין הכלי נטהר בשבירתו עד שיעריב שמשו, דומיא דטבילה דבעינן הערב שמש. והרי אם הטעם הוא משום ביטולו ממציאיותו, מה מקום יש להערב שמש הנאמר בטבילה המטהרת - אלא משמע שנקט שהשבירה היא כמעשה המטהרת.

והנה מצינו להרמב"ן (בחולין כגג.) ששבירה לחתיכות גדולות שיש בהן כשיעור קבלת טומאה, אינה מטהרת אלא אם האדם שבר במתכוין לטהר ולבטל שם הכלי מעליו, אבל נשתבר מאליו - אינו טהור אלא אם אין בשברים כדי שיעור קבלת טומאה. וטעם הדבר מובן לאור האמור, כי שבירה כזאת שיש בשברים כדי שיעור קבלת טומאה, אינה מטהרת משום ביטול הכלי במציאות אלא נחשבת כמעשה טהרה הלכך צריך שהאדם יעשה אותה, ובכוונת טהרה. ואילו שבירה לחתיכות קטנות המבטלת

ולא גבו, הרי הכלי כביכול מחולק לשנים, וא"כ בכלי זכוכית שנראים כאחת ואין שם חלוקה, תו נמצא חסר בשם 'תוכו', דאין ה'תוך' עומד וחלוק בפני עצמו, וממילא עיקר שם כלי שלהם הוא בגופם וחומרם ולא בצורתם, הלכך אינם מקבלים טומאה מאורים אלא דינם כשאר כלים להיטמא במגע, דכיון דאין עיקרם תוכם וקיבולם, לא נאמר בהם אופן קבלת טומאה ע"י 'קיבול' הטומאה¹.

ולפי זה תאיר באור יקרות עיקר שיטת הרמב"ם בגדר טומאת כלי זכוכית, שפסק (א,ה) כמאן דאמר דגזרת טומאת כלי זכוכית גדרה דעשאוים ככ"ח מלבד לענין זה שנטמאים מגבם כאמור, אלא שיש סתירות מכמה מקומות בדבריו דינם ככלי מתכות, והאריך בזה טובא הגרא"ל (ח"ב ע), והאריך לבאר שיטת הרמב"ם דס"ל שיש להבחין בין מין החומר שממנו עשוי הכלי לבין תורת ה'כלי' שבו, ובכלי זכוכית עשו רבנן את מין החומר של זכוכית כמין חרס ואולם נתנו ל'כלי' זכוכית תורת 'כלי מתכות'. ובזה יישב הסתירות ברמב"ם, דלענין דינים התלויים במין 'החומר' - דין הזכוכית כדין חרס, ולענין דינים שנאמרו בתורת ה'כלי' - דין כלי זכוכית ככלי מתכות. ומעתה מבוארים הדברים היטב ברמב"ם לשיטתו, שבהכרח חלוקה תורת 'כלי' בכלי זכוכית מתורת 'כלי' בכלי חרס שהרי בכ"ח עיקר הכלי הוא התוך והצורה ואילו בכלי זכוכית עיקר הכלי הוא גוף הכלי וחומרם וכמו שביאר הרמב"ם דכיון שנראה תוכם מברם אין הכלי נחלק וליכא שם 'תוך' בפני עצמו, ולפיכך תורת 'הכלי' בכלי זכוכית הוא ככלי מתכות, ואדרבה עיקר חשיבות הכלי הוא בחומרם [וגם בטעמא דמלתא מוסכרים הדברים, דהחומר דכלי חרס הוא פשוט ונפסד ולפיכך עיקרו בצורתו, ואילו זכוכית דמיה יקרים וכדאמרו הרוצה לאבד ממונו יקח כלי זכוכית וישתמש בהם].

ה) ולפי"ז נראה לבאר שהולכים הרמב"ם והר"ש לשיטתם בדין תנור, דהנה הר"ש הנ"ל הוכיח מתנור שבית קיבולו ע"י קרקע עולם ואעפ"י כ מקבל טומאה, דהוא הדין לכל כלי חרס שאין צריך שבית קיבולו יהא עשוי ממנו עצמו (וכ"כ הרע"ב ה,א). והרמב"ם שחולק נראה דלשיטתו בדין טומאת תנור אין זו ראייה, שכבר האריך בזכר יצחק (ס עז) להראות בלשונות הרמב"ם בכ"מ שאין התנור טמא מתורת כלי חרס, שהרי בעצם אין עליו תורת כלי לקבלת טומאה מאחר והוא מחובר אלא שדין טומאה מחודשת בפנ"ע הוא, ורק שאמרה תורה שדיניו הם כדיני טומאת כלי חרס. וכ"כ במקדש דוד (קונטרס בעניני טהרות ב) ובחזו"א (כלים ד, ז, ז, ז). ועוד הוכיחו שלשיטת הרמב"ם גם תנור העשוי משאר דברים כטיט וגפסיס מק"ט כתנור העשוי מחרס. וא"כ לפי"ז אין הוכחה מתנור לענין כלי חרס, דטומאת תנור גזרת הכתוב היא

¹ וע' בשפ"א שם בקוצר דברים דלהרמב"ם לא חשיב 'תוך' כלל כיון דנראה מבחוץ ובפנים בשוה. ולפי"ז יוצא שלרש"י ורוב"ד נתנו בכלי זכוכית לגבו דין טומאת 'תוך' ולרמב"ם אפכא, לעולם אין בו אלא טומאת גבו, אף מתוכו. וכן הבין מחלוקתם באבי עזרי (כלים יא,ג), והוציא מזה נפקותא נוספת. ואולם יש מקום לומר דלכו"ע נתנו לגב דין 'תוך' ליטמא אלא שלדעת הרמב"ם מוכרח ממילא שאינו מטמא מאוירו, שלדעתו א"א שכלי ייטמא גם מגבו וגם באוירו, וכמוש"כ דמדה קרא נפקי כי הוא דין אחד בעצם, ומוטעם לפי הסברא הנ"ל שיש כלים שמיטמאים מצד החומר ויש שמיטמאים מצד הצורה והשימוש.

[ויש לפרש מה שאמרו בגמרא גבי כלי זכוכית 'אלא מעתה לא ליטמו מגבן... אמרי כיון דכי נשתברו יש להם תקנה שוינהו ככלי מתכות' - שאמנם השוים לכ"ח כיון שבאים מן החול אבל היות ויש להם תקנה לכשנשברו, הרי שיש להם חשיבות מצד החומר ואין חשיבותם מצד הצורה - הלכך מטמאים מגבם].

ז שיעור נב

ח והמלבי"ם בפירוש התורה והמצוה פירש ששבירה מתייחסת אל דבר העשוי מחומר אחד, ונתיצה דבר המורכב מחלקים מדויקים, וכן התנור והכירים בניינים מכמה חלקים ומדויקים אל הקרקע. וכן נראה מהכתוב (בר"פ ראה) 'נתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם'. וכן: 'וישברו המצבות... וינתצו את המזבחות ואת המזבחות' (דחי"ב לא).

את הכלי משמו, מועילה גם כשנעשית מעצמה. נמצא אם כן מבואר ברמב"ן ששני הדינים קיימים; שבירה כמציאות ביטול משם כלי, ושבירה כמעשה טהרה.

והנה יש להקשות מדברי הרמב"ם (כלים טז, א) לענין תנור, שאין הנתיצה מטהרתו אלא אם נשתייר בו פחות מארבעה טפחים, שהוא שיעור קבלת טומאה, שכל שבר שיש בו ארבעה - מקבל טומאה, פחות מכן - אינו מקבל. והרי זה נראה כסותר למשמעות דברי הרמב"ם הנ"ל שכלי נטהר בשבירה גם אם יש בשברים כדי שיעור קבלת טומאה.

אך עפ"י רבותינו הנ"ל בשיטת הרמב"ם שדין טומאת תנור הוא דין נפרד מטומאת כ"ח אתי שפיר, שגם דין טהרתו חלוק בעצם מטהרת כלי חרס, ולא נאמרה בו תורת שבירה כמעשה טהרה אלא רק כמציאות ביטול שם תנור. ומעתה יש לפרש שינויי הלשונות בכלי חרס ובתנור; 'שבירה' לעומת 'נתיצה', ומעשה האדם (תשבורו) לעומת הפעולה לבדה (יותץ), דהנה כתב המלבי"ם (באילת השחר ריש ויקרא כלל תמח) לבאר חילוק המשמעות בין 'שבירה' ל'נתיצה', שהשבירה היא לחתיכות בודדות, שתים או שלש, ואילו הנתיצה היא הריסת הדבר לגמרי, שנותצו לרסיסים.^ט וא"כ י"ל דבכלי חרס דוקא נתחדש שגם שבירה לחתיכות גדולות מטהרת, הגם שיש בחתיכות כדי שיעור קבלת טומאה - כי השבירה מעשה טהרה הוא ולא משום ביטול הכלי, ועל כן נקט הכתוב לשון שבירה ולא נתיצה, אלא ששבירה כזאת צריך שהאדם יעשה אותה בכוונת טהרה וכדברי הרמב"ן, והיינו משום שהיא מעשה המטהר - על כן אמר 'תשבורו'. ואילו תנור וכיריים אין מועילה בהם אלא 'נתיצה' לחתיכות קטנות שאין בהן שיעור טומאה, וכדברי הרמב"ם, וממילא אין צורך שהאדם יעשה מעשה בכוונה אלא אף בנתיצה הנעשית מאליה נטהר, לכך כתיב 'ותץ' [ובודאי שדין זה קיים גם בשאר כלי חרס, אלא ששם נתחדש דין נוסף ששבירתו נחשבת מעשה טהרה גם בלא ביטול].^י

ט גם 'נתיצה' קרוב ל'נתיצה' דהיינו שברים הרבה המתפורים (כמש"כ הרמב"ן באיוב יט, יא). וילה"ע מדברי הרמב"ן בפרשתנו ששבירה משמע יותר מנתיצה.

י וקשה, הלא רש"י והרמב"ם והרמב"ן אמרו דבריהם לענין טלית שקרעה, והרי לא נאמר בה דין שבירה מיוחד אלא שבירת כל הכלים נלמדו מכלי חרס, ואעפ"כ נקטו הראשונים דסגי בשברים שיש בהם שיעור טומאה, דמ"מ נשתנה שם הכלי ממה שהיה, וא"כ מהי תיתי לומר שתנור ישתנה משאר כל הכלים. ושמא י"ל משום חשיבות גדלו וקביעותו, לא סגי בשבירה מועטת. וע' גם בחור"א כלים ז, ג, שכתב לחלק בין תנור לשאר כלי חרס לענין גודל השברים. ולפי האמור נתבאר שיש לחילוקו רמז בקרא. ויש להעיר מהכתוב גבי זב (ויקרא טו, יב) וכלי חרש אשר יגע בו הוב ישבר - נקט לשון 'שבירה' ולשון נפעל [ושם אין כתיב תנור דהא דרשו בת"כ דבהסט מירי קרא]. ושמא יש לומר בסגנון זה: 'תשבורו' ו'ישבר' שניהם מובני קל (פעל ונפעל) דמשמע שבירה קלה (בניגוד ל'תשבורו', 'שובר' דמשמע לשבר לרסיסים), לעומת 'ותץ' שהוא בנין פעל, מורה על נתיצה חזקה. [זכר לדבר במש"כ הראב"ד בחדושי לב"ק ד"כ יתן מוס באדם' משמע בכוונה].

סוף דבר, ראינו שני מהלכים חלוקים של הרמב"ם והר"ש בגדר דין 'תוכו' האמור בכלי חרס, האם הוא דין שנאמר רק בדרך קבלת הטומאה (להר"ש) או הוא דין המגדיר את עיקרו וצורתו של הכלי (להרמב"ם), ומתוך דפליגי בעיקר גדר תורת 'הכלי' בכ"ח, פליגי עוד גם בגדר טומאת 'אור' אם היא טומאה מחודשת בפנ"ע ע"י 'קיבול' הטומאה או הרחבה טומאת מגע. ובוה הלכו לשיטתם בפירוש ארבעת המשניות בענין מקום שאינו לא 'תוכו' ולא 'גבו', אם שייכת בו קבלת טומאה. וכן פליגי אם צריך לפותא מיוחדת למעט גבו או דממילא משמע מ'תוכו'. וכן נתבארה בזה פלוגתתם אם עשה בית קיבול לכ"ח על ידי דבר אחר [ומסתעפת מזה הפלוגתא לשיטתייהו בגדר דין טומאת תנור, אם יש להוכיח מיניה לכ"ח]. ועוד נתבארו בזה פלוגתות הרמב"ם והראב"ד בענין טומאה לאברים וכפיית כלי חרס ובדין טומאת כלי זכוכית.

ו) (להשלמת הענין, הנה הרמב"ן בחולין (קיה) כתב דהא דמהניא 'יד' בכלי חרס גם לקבל טומאה הוא דוקא ביד חלולה שיש לה תוך. והמקד"ד הקשה סו"ס אין עיקר השימוש בתוך ולא נעשה לקבלה [ובתורא"ש שם חלק על תירוץ זה. וכ"כ הר"ש והרא"ש (כלים ג, ד), דאין אור ליד כ"ח]. וביאר הגרא"ק שאמנם שם 'כלי' חל ע"י הבית-קיבול העיקרי, ורק כלפי דין 'תוך' שנאמר בדרך קבלת הטומאה, בזה מועיל אור היד. ועדיין אין מובן כיון שאין ליד הזו תורת כלי חרס לעצמה, מהיכי תיתי שתהא לה טומאה באוירה - ומוכח מהרמב"ן כהצד בחקירה דלעיל שידות הכלים חשיבי כחלק מהכלי, הלכך יש להן תורת 'אור'.

והנה הרמב"ן תירץ עוד שאפילו ביד שאינה חלולה, אם עשויה מאבן ומחוברת לאוירו - מקבלת טומאה. ולכאורה אין מובן הלא כלי אבנים אינם מק"ט. ופירש הגרימ"פ שאמנם כלי אבן אינם מק"ט בפני עצמם אבל כשהם מהוים יד לכלי מקבלים טומאה, ובכהאי גוונא הם עדיפים מיד העשויה מחרס לפי שלא נאמר בהם תנאי של 'אור'. והנה הרשב"א חולק וסובר דכיון דהו ידות דכ"ח צריך להיות להן תורת 'אור' דוקא. ולכאורה פליגי בחקירה זו, דלהרשב"א היד חשובה חלק מהכלי ולכן צריך להיות לה דין 'אור', ולהרמב"ן זהו דין בפני עצמו של העברת טומאה. אלא דלפי"ז סותר התירוץ השני לראשון בהבנה בגדר דין יד. ושמא י"ל דהיא גופא מספק"ל להרמב"ן בשני תירוציו, בגדר דין 'ידות'. או י"ל דס"ל דכשהיד עשויה מחומר הכלי חשיבא היא ככלי אבל כשעשויה מחומר אחר אינה נידונית כחלק מהכלי ממש. או י"ל כמוש"כ בספר יהגה האריה (פרה), לפרש התירוץ הראשון של הרמב"ן באופן אחר, יעו"ש].

